

<http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=2828>

- Alex Mlynárčik je výtvarník.
- Text vyšiel v Literárnych novinách **2006-39** na straně 7.
- Publikováno online 3.10.2006

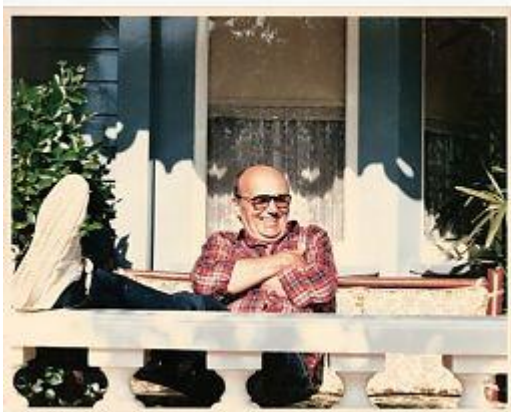
Literární Noviny

[Alex Mlynárčik](#)

Nad drobné myši čupiace vo svojich norách

Najvýznamnejší výtvarný kritik dvadsiateho storočia na Slovensku Radislav Matuščík nás 17. Augusta opustil. Matuščík nebol obľúbeným, sladkým okiadačom, naopak – plieskal svojim plamenným bičom.

Slovenská umenoveda sa, žiaľ, nemá až tak čím chváliť. Predstava, že teoretik umenia „len hodnotí“ dielo a autora – je nedostatočná. Toto prípadne náleží historikovi. Kritik, teoretik umenia preberá v skutočnosti úlohu spolutvorcu diela, diel, tendencií a epoch. So širokým vzdelanostným poznaním a vlastným eticko-morálnym stanoviskom sa stáva rovnocenným pendantom tvorivých procesov v ich čase i priestore. Matuščík vedel, že ak sa teória stane platným zdôvodnením diela v čase jeho vzniku, stáva sa jeho súčasťou v rovnakom význame (Apollinaire, Breton, Restany...).

Zdroj: Archiv Martina B. Matuščíka

Radislav Matuščík – človek, ktorý síce dokázal smelo a nekompromisne rúbať burinu, no bol to človek tiež veľmi citlivý.

Radislav Matuščík bol po skončení štúdií vyzbrojený tak ako všetci socialistickou ideológiou: „my sme mládež nová, mládež Gottwaldová“ – pospevovali mladí po rôznych „tratiach“ a „priehradách“ mládeže. Komunistická spoločnosť od nich očakávala oddanosť svojim dogmám, vylučujúc im vlastný vývoj svetonázoru. Také boli roky päťdesiate (no napokon celých tých štyridsať jedna rokov až do roku 1989).

Celé sa však rýchlo rozkolísalo predovšetkým vo svete kultúry a umenia. Mladí tvorcovia, tí najsmelší – odmietali duchovné zajatie, okovy nariadení. Obzerali sa, rozhliadali. Tak sa stalo, že v druhej polovici päťdesiatych rokov sa zgrupovala Galandova skupina – Kompánek, Paštéka, Barčík, Lалуha a iní. Oprášili skvelé výtvarné výdobytky Galandu, ale aj Fullu, Bazovského, Weinera-Kráľa a niekoľkých ďalších z rokov tridsiatych, keď oni vtedy reagovali na nové trendy kubizmu, surrealizmu etc. V roku 1957 „bomba vybuchla“ prvou výstavou Galandovcov.

Napriek tomu, že ich kroky boli dosť opatrné, pre socialistickú ideológiu to bola facka. Treba vedieť, že sa píše roky, keď celých deväťdesiat percent etablovaných autorov poslušne plnilo direktívy Strany a horlivo „tvorilo úkolovky“.

Na tamtej povestnej vernisáži Galandovcov prehovoril Radislav Matuščík. Ako nebojácny tribún vmietol socialistickej ideológii do tváre jej oportunistiku – zápecníctvo. Vyžadovaný totálny konzervativizmus, lebo akýmkoľvek progresom sa táto ideológia cítila byť ohrozená, najmä myslením. A tak namiesto romantických kytíčiek s pozadím dymiacich tovární, upotených baníkov, či veselých družstevníkov na „svojich“ (ukradnutých!) lánoch tu Galandovci vystavili smelé hry farieb usporiadané do vzrušujúcich tvarosloví. Od krajínok, figurálnych kompozícií po abstraktné skusovanie. Všetko v smelom rozmachu s tichým výkrikom – „zastavme sa bratia, veď sa oni stratia, Slováci ožijú“. Tu po prvý raz zohral Matuščík úlohu spolutvorivého partnera-teoretika, ktorý stojí so svojou umenovedou v jednom šiku s tvorcami. V spolupráci so svojim kolegom a priateľom – estetikom Tomášom Štrausom – sa stali hovorcami vykročenia zo slepej uličky tupej podriadenosti. Pochopiteľne mocenská realita nenechala nikoho na pochybách o svojej reakcii a obaja sa stali cez noc „nepriateľmi štátu“! A čo bolo na celej skutočnosti najtragickejšie je, že slovenská „výtvarná obec“ sa len prizerala. Boli to len diváci na býčom zápase. Ich krv netiekla, a tak mohli pohodlne počkať, ako to celé dopadne.

Radislav Matuščík sa už nikdy nestal obľúbeným, sladkým okiadačom. Všetky tie ďalšie desaťročia plieskal svojim plamenným bičom. Legendárny bol jeho stĺpček v Kultúrnom živote. Bol to pranier, kde sa našiel každý, kto hľadal spôsob šikovne uhnúť vážnym tvorivým zodpovednostiam. Nástup Husákovskej „normalizácie“ to Matuščíkovi opäť spočítal. Slovensko stratilo skvelých univerzitných pedagógov Matuščíka i Štrausa. Slovenskú národnú galériu musela opustiť Eva Šefčíková (a stala sa predavačkou v obchodnom dome). Zita Kostrová, rozhladená asistentka skvelej pedagogickej dvojice manželov Volavkovcov na Vysokej škole výtvarných umení bola systematicky šikanovaná. Volavkovci museli opustiť Slovensko. Nakoniec bol donútený emigrovať aj docent Tomáš Štraus. Matuščík sa stal pomocnou silou na sekretariáte akéhosi Kultúrneho strediska. Bol to zvlčilý hon na bosorky, vyšla tzv. žltá kniha so svojím ponaučením z krízového obdobia: návod koho a ako likvidovať. A slovenská výtvarná obec? Tak trochu ustrašene aplaudovala – doprajúc všetkým tým „svetákom“ likvidáciu v nádeji, že prichádza zasa čas pohodlných kytíčiek pod modrým nebom s dymiacimi komínmi. Na čele tejto obce sa moci ujali netvory kultúry, tupí eunuchovia, ktorí sa predovšetkým ponáhľali porozdávať si čo najvyššie štátne vyznamenania. Tak vyrástli na Slovensku stáda laureátov „Štátnej ceny Klementa Gottwalda“, „Zaslúžilých a Národných umelcov“ (česť výnimkám). A to všetko pod nevypovedaným heslom – „hľa, buďte poslušní a aj vy dostanete kus kosti...!“ Tieto časy som prežíval v intenzívnom tvorivom i priateľskom vzťahu s Radislavom Matuščíkom. Poznal som v ňom človeka, ktorý síce dokáže smelo a nekompromisne rúbať burinu, no bol to človek tiež veľmi citlivý. A najmä – človek, ktorý žil umením! Galandovci zostali v spomienkach a povedomí slovenskej kultúry ako nebojácni jánošíci, no život išiel ďalej. Prichádzali iní a pokúšali sa o nové dimenzie tvorby. Svet sa zaoberal informelom – abstraktnou tvorbou, založenou nielen na zobrazovaní, ale najmä hlbokých vnútorných pocitoch a pohnutiach. Dokonca aj formy týchto tendencií sa svojimi technikami odvolávali nielen na zrkové, ale aj hmatové, či sluchové pôsobenie. Hovoríme o významnej epoche „slovenského informelu“ z prvých rokov šesťdesiatych. Matuščík bol pritom.

V roku 1965 došlo na Slovensku k „cisárskemu rezu“, keď sa najmladšia generácia vydala vpred celosvetovými premenami vytvorenými objavmi Nového Realizmu a popartu. Tieto základné žriedla sa rýchlo roztekali v mohutné rieky. So Stanislavom Filkom sme uskutočnili prvý HAPPSOC s jeho manifestom. Spoluvorcom bola nielen Zita Kostrová, ale v pozadí stál tiež Radislav Matuščík. Tam kdesi začala cesta k slovenskej akčnej tvorbe, ktorá už nič „neoprašovala“, ale stála v samom popredí svetového pohybu. Možno pokojne povedať, že slovenská akčná tvorba, ktorej výsledky sa hodnotili aj v svetovej odbornej literatúre, bola ojedinelá nielen v meradlách odvážlivcov – Sikoru, Totha, Jakubíka, Kordoša, Mudrocha, Želibskej, Meluzína, bratov Pagáčovcov a niekoľko iných. Vytvárali skvelé situácie. Nebáli sa ich dokumentovať samizdatmi. A všade bola prítomná taktovka „diabla“ Matuščíka. Rád spomínam na hodiny a hodiny našich spoločných prechádzok po Dúbravke a kopcami Karpát. Tie rozhovory nemali konca kraja. Keď som sa vracal z Restanyovského Paríža, bývalo to akýmsi doznievaním toho všetkého čerstvého a nového. Keď potom vznikla Argíllia – naše kráľovstvo odinakiaľ – ako duchovný azyl a začala jeho celosvetová veľkolepá hra na ŠTÁT – Radislav Matuščík boj jedným z jeho čelných predstaviteľov. My sme nečakali na nijaké laureátsva – ak sa nám ich zachcelo, vyrobili sme si ich sami. Presne s takým významom, ako si ich vyrábala a dodnes vyrábajú štátne moci. Boli sme slobodní. Nemali čo stratiť, lebo sme vedeli, že nám nikto nepomôže a bude nás tešiť len to, čo si sami vymyslíme. Matuščík nepotreboval nijaké školenie, aby okamžite rozpoznať ďalší míľnik na tej veľkej vznešenej ceste umenia. Bol opäť platnou a spoluvorivou súčasťou tých pohybov a napredovania.

Potom v roku 1989 sa všetko obrátilo hore nohami a zdalo sa, že ničomu už nič nestojí v ceste. Matuščík dostal späť svoje univerzitné postavenie, stal sa umeleckým šéfom Považskej galérie v Žiline. Zdalo sa, že svitla nová jar. Žiaľ, nebolo to celkom tak. Polstoročie bojov vyčerpalo jeho silný organizmus. Vyčerpalo aj zdanlivo neutíchajúcu energiu. A vtedy sa – paradoxne – ozvala „slovenská výtvarná obec“ a vo svojej žabomyšacine začala obviňovať Matuščíka neslýchaným spôsobom: z komunistického zápečníctva v minulosti. Ktosi kdesi si dal námahu a vykonštruoval akési dôkazy o jeho kolaborácii so socializmom, dokonca o jeho spolupráci s ŠTB. Nuž, Slováci sa stanú ihneď hrdinami – ak im viac nehrozí nebezpečenstvo! Na št’astie, Radislavovi Matuščíkovi, ani nám ostatným už nemôže nikto ublížiť. Ochoreli sme zvláštnou chorobou, ktorá sa volá INDE. Toto naše INDE nás povznáša nad drobné myši čupiace vo svojich norách.

Matuščík nás opúšťa celkom isto s vedomím svojho INDE, čo je najvyšším vyznamenaním jeho bytia. Opustil veľkú Cestu, no vytrasoval na nej svoje významné míľniky. Slovensko stratilo Radislava Matuščíka a bude tu veľmi, veľmi chýbať.

- Alex Mlynárčík je výtvarník.
- Text vyšiel v Literárnych novinách **2006-39** na straně 7.
- Publikováno online 3.10.2006